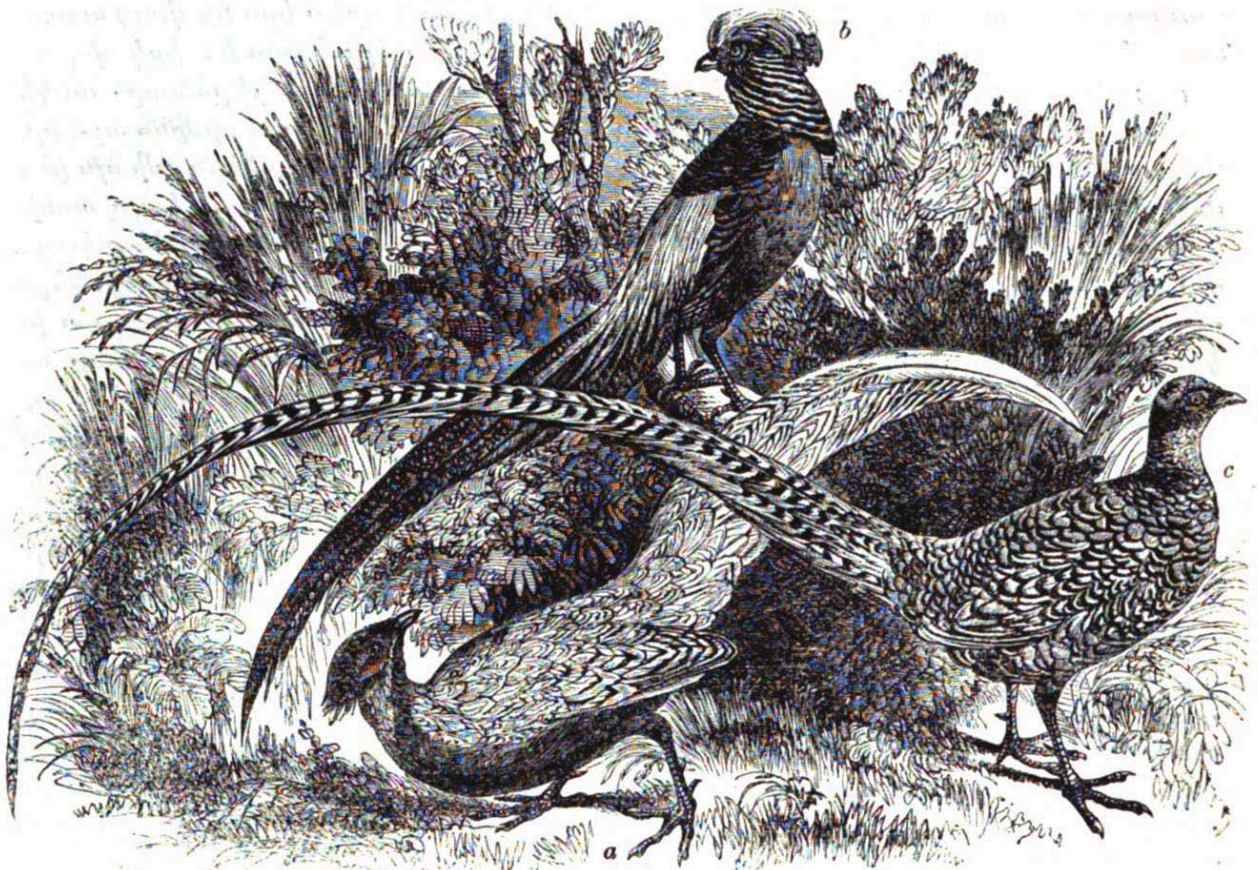

Փասիան :

ՓԱՍԻԱՆ ըստած գեղեցիկ ու ափսոսանք թռչունը հաւի տեսակ է . բուն հայրենիքն է Փասիս գետին քովերը , որ Ղորոխ ալ կըսուի ու Րաբերդու լեռներէն բխելով՝ Սև ծովը կըթափի : Կրօն թէ ան կողմերէն արգոնաւորդները բերին աս թռչունը Յունաստան , անկէ տարածուեցաւ Եւրոպայի այլևայլ կողմերը , անոր համար անունն ալ փասիան մնացեր է . իսկ բնապատումները ափսոսալից ջինու փասիանէն որոշելու համար՝ անունը Կողքիսական փասիան դրին . որովհետև Ղորոխ գետին անցած գաւառները՝ որ հիմա Սընկուէլ ու Լազիստան կըսուին՝ ատենով Կողքիս կըկոչուէին :

Հասարակ փասիանին կառուցը մոխրագոյն է . երեսին վրան ու աչքին բոլորտիքը ամենեւին փետուր չիկայ , հապա հնդկահաւի պէս մնտ է , գըլ-

խուն վրայ կատարը (իպիկ) չունի . միայն արուն քանի մը ոսկեգոյն կանաչ փետուրներ կունենայ : Սողին թաթերը ջրային թռչուններուն օտքին պէս լայն են , ուստի խոնաւ տեղուանք ու վազուկ ջրերու կամ լճերու քով բնակիլ շատ կըսիրէ : Բոլոր օրը գետնի վրայ կըկենայ . իսկ իրիկունները բարձր ծառերու վրայ կըդարի , ու գլուխը թւին տակը առած կըքնանայ : Երբին ձայնը շատ ախորժելի չէ . քիչ մը Փարաւոնի հաւ ըստած թռչունին ձայնին կընմանի : Կերակուրը խոտ , արմաթիք , հունտ և որդ է . բոյնը գետնի վրայ ծառերու կոճին քովը կըշինէ՝ պզտի տախտիկի կտորներով ու չորցած խոտերով . էգը ամէն անգամ

a Երծաթագոյն : b Ոսկեգոյն : c Երկայնատուն :

12էն ինչուան 15 հաւկըթի վրայ
թուխս կընստի . ասոնք հաւու հաւ-
կըթէն պզտիկ են , ու գոյներնին մոխ-
րագոյն կանաչ է՝ սև բծերով : Վսան-
ւիրեք կամ քսանըչորս օրէն ձագերը
հաւկըթէն կելլեն ու իրենց մօրը հետ
կերթան մանր որդեր ուտելու : Բ-
րուն հաւու չափ է , իսկ էգը աւելի
պզտիկ . կըսեն թէ տարիքը առնելով՝
ինքն ալ արուին գոյները կառնէ :
Հասարակ փաստանը թէպէտ և վայրի
թռչուն է , բայց դիւրաւ կընտանե-
նայ : Եւրոպայի քանի մը կողմերը
ասոր վայրին ալ կըգտնուի . որ թէ-
պէտ ընտանիէն առաջ եկած է ,
բայց փախելով ազատած կերենայ .
ասիկայ ալ կորսան՝ մսին համեղու-
թեանը համար :

Ետքի տեսները շինու երկրէն ի-
րեք տեսակ փաստան ալ բերուած է
Եւրոպա . առջինը սև ու ճերմակ է ,
և կըսուի արծաթագոյն փաստան .
երկրորդը խատուտիկ կամ ոսկեգոյն ,
երրորդը մանեկաւոր : Բ երրորդ տե-
սակը հասարակ փաստանէն աս տար-
բերութիւնս ունի որ վզին բոլորտի-
քը օղակ օղակ ճերմակ փետուրներ
ունի : Բրծաթագոյն փաստանը ճեր-
մակ է . կուրծքն ու փորը սև . փետուր-
ներուն վրայ ալ քովընտի ձգուած
սևկակ գծեր ունի . պոչը երկայն սե-
պաձև է . ճանկերը ճերմակ , ոտուրնե-
րը կարմիր , կտուցը դեղին : Ոսկեգոյն
ըսուածը այնչափ աղուոր է իրեն
գոյներուն պայծառութեւ կողմանէ ,
որ Վիւվիէ բնախօսին նայելով՝ Պի-
նիոսին փիւնիկ ըսած համբաւաւոր
թռչունը անշուշտ ասիկայ պիտի ըլ-
լայ : Չինու փաստաններուն մէկ տե-
սակն ալ խիստ երկայն պոչ ունենա-
լուն համար երկայնատուտն փաստան
ըսուեր է : Բիկայ Բիվսեան փա-
ստան ալ կըսուի , անոր համար որ
առջի Եւրոպա բերողը Բիվս անգ-
ղիացին եղեր է : Եր հոս դրած պատ-
կերին մէջիները ասոնք են :

Բ իրեք տեսակն ալ դիւրաւ կըն-
տանենան , ու Եւրոպայի բարեխառն

տեղուանքը կրնան բազմանալ . բայց
ոսկեգոյն ըսուածը ցրտէն՝ խոնաւու-
թենէն , և մանաւանդ օդին յան-
կարծական փոփոխութենէն շուտով
կըջնասուի :

Օ արմանալի թռչուններէն մէկն
ալ Բրգոս ըսուած փաստանն է . ասոր
գլուխն ու աչուրները լերկ են , թա-
թերն ալ ճանկ (մահմուզ) չունին .
արուին թւերը՝ մանաւանդ պոչը
խիստ երկայն ու լայն է , աչքի ձևով
բծեր ունի , ու սիրամարգի պէս հո-
վահարի ձևով կըբանայ երբեմն . ու-
րով խիստ սիրուն կերենայ : Բիկայ
Սումատրա կղզին լեռներուն վը-
րայ , ու Բիկային հարաւային ու ա-
րեւելեան կողմերը կըգտնուի : Թէ-
էգը և թէ արուն հնդկահաւի չափ
է . սաստիկ լուսէն կըջնասուի , անոր
համար մուծ կըսիրէ . սիրամարգի
ձայնին պէս անախորժ ու սուր ձայն
մը ունի . թէ որ ձեռք խնայ կամ
տեղ մը գոցուի , մէկէն կըմեռնի . մի-
սը շատ համով է , փետուրներն ալ
հնդկները զարդի տեղ կըգործածեն :

Փաստանին մէկ տեսակն ալ Եղջե-
րաւոր կըսուի . ասիկայ Թիպէթի ու
հնդկաստանի բարձր լեռներուն վը-
րայ կըբնակի . հնդկահաւէն քիչ մը
պզտիկ է , բայց անոր շատ կընմանի .
արուին գլուխը բոլորովին լերկ է , և
աչքին ետեւի կողմէն երկու կարծր
միս դուրս ցցուած է , որ ծուռ ալ ըլ-
լալով՝ եղջիւրի կընմանին . ասիկայ
ալ իրեք տեսակ ունի , ու մէկուն
գլուխը փետուրէ կատարք մը կայ
դէպ 'ի մէկ դին կախուած :

Հիմալայա լեռներուն ձիւնապատ
կողմերն ալ տեսակ մը փաստան կայ
որ փետուրները ոսկիի՝ շափիւղայի ու
զըմրելտի գոյն ունին . անգղիացիք
շատ ջանացին ասոր ողջը Եւրոպա
բերելու , բայց չիկրցան պահել :

Փաստանին հաւկիթներն ալ թէ
որ մէկը ունենայ , կընայ ձագ հանել
տալ՝ հաւուն տակը թուխսի դնելով .
բայց վառեակները ելլելէն ետքը
պէտք է մէկ երկու շաբաթ մըջիւնի

հաւկըթ ու կամ հաւկըթի պինտ գեղ-
նուցով կամ մանր ջարդած հաղարով
(մարուլ) կերակրել:

Շատ հաւանական է որ հին ա-
տենը Հայաստան ալ գտնուի աս գե-
ղեցիկ թռչունը, մանաւանդ Մարա-
րատայ գաւառին մէջ, ու Վարնոյ
ջրին քովերը: Այնպէս ըլլալ որ Վարե-
նացիին հաւ գեղուն է ըսածը աս է, որով-
հետեւ պարսկերէն ալ ասոր անունը
Բէշլէշ կամ Բէշլու կըսուի. իսկ տաճ-
կերէն Խիւլ-Խիւլ: Արիշ եւրոպացի ազ-
գեր Գափան անունը կը բանեցընեն:

ՀԱՆՔԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ղաւմանդ:

ՂԱՎԱՆԵՐՈՒՆ մէջ ամէնէն զար-
մանալին ու ամէնէն հետաքրքրական
պատմութիւններ ունեցող զաւան-
գըն է, որ տաճկերէն էլ՝ Խտա-
լերէն Կաւմանդէ կըսուի: Բոլոր պէս
կարծի հանք չի կայ. վասն զի ասի-
կայ ուրիշ որ և իցէ հանքերը կը մա-
շեցընէ, ու ինքը անոնցմէ չի մաշուիր.
բայց միանգամայն խիստ դիւրաբեկ
է, այնպէս որ թեթեւ զարնուած-
քով մըն ալ կրնայ փշրիլ: Պայծա-
ռութիւնը այնչափ սաստիկ է որ մե-
տաղներուն պայծառութեանը կը-
մօտենայ. արեւու մէջ դրուելէն ետ-
քը՝ մութ տեղն ալ լուսաւոր կերե-
նայ աղամանդը՝ փոսփորի պէս: Իր սո-
վորական ու բնական ձեւը ու թա-
նիստ է, այսինքն ու թը երես ունի.
բայց աս երեսները շատ անգամ ու-
ռած ձեւ մը կ'ունենան: Ղաւմանդը
սովորաբար գոյն չունենար, ու ասով
աւելի յարգի է. բայց երբեմն կը գըտ-
նուի գեղին, կանանչ, վարդագոյն,
կապուտ ու թուխ. ասոնց մէջ վար-
դագոյնը աւելի յարգ ունի: Բանած
աղամանդը դիւրաւ կը ձանջցուի իր
սաստիկ կարծրութենէն ու պայծա-
ռութենէն. աս յատկութիւններովը
կը զատուի ուրիշ նման գոհարներէն.

իսկ տպագրիոնէն (տօպաճէն) ասով
կը զատուի՝ որ աղամանդը չփելով ե-
լեքտրանալէն ետքը՝ կէս ժամ միայն
կը պահէ ելեքտրականութիւնը, իսկ
տպագրիոնը քսանըջորս ժամէն ալ ա-
ւելի:

Ղաւմանդի հանք կը գըտուի Հընդ-
կաստանին մէջ՝ Վիզափուրի ու Վոլ-
քոնտի կողմերը, Վորնէոյ կղզիին մէջ,
ու Վրազիլի երկիրը: Բայ Վրազիլի
հանքը 1728ին գըտնուած է, ու աւելի
գետերու յատակէն կ'ելլէ: Երկրցի
գերիները հողախառն քարերը հանե-
լու և լուալու աշխատած ատեննին՝
վերակացունները կը դիտեն ու շաղրու-
թեամբ. գտնողին պարգեւ կ'ուտան՝
աղամանդին մեծութիւնը համեմատ.
ու թէ որ գերի մը տասնը եօթնուկէս
գրադ մեծութեամբ աղամանդ գըտ-
նէ՝ ազատ կը ըլլայ: Աւթուն տարուան
մէջ փորձուած է որ վրայէ վրայ տա-
րին երեսունվեց հաղար գրադի ա-
ղամանդ կ'ելլէ Վրազիլէն, ու թա-
գաւորական գանձը կ'երթայ. բայց
կէսին չափ ալ գաղտուկ ուրիշներու
կը ծախուի կըսեն:

Հին ատենն ալ շատ յարգի բան
էր աղամանդը, ու կը կարծէին թէ
ոչ միայն անգծելի է, այլ նաեւ կը ա-
կով ալ չայրիւր. անոր համար ալ Կա-
մանդ դրեր են անունը, որ հռոմի բա-
ռով անհիշան կընշանակէ: Եւ տոն
առջինը եղաւ որ աղամանդին կը աղի
չդիմանալը իմացաւ. բայց աւելի հի-
մակուան բնալոյծները զանազան փոր-
ձերով շատ հետաքրքրական յատկու-
թիւնները գուրս հանեցին. ասոր
պատմութիւնը հոս համառօտ կ'եր-
պով մը ղենեք:

Վոզմաս Գ, լոսքսնայի դուքսը
1694ին մանրացուցով այրել տուաւ
աղամանդը: Դրանչիսկոս Ա, Ղաւմ-
անդ կայսրն ալ փռան մէջ այրել
տուաւ. ասով բնալոյծները իմա-
ցան որ աղամանդը կը աղի մէջ ա-
նեւելոյթ կը ըլլայ: Բոլորն անցաւ, աս
երեւելի գիւտը գիտուններուն, շա-
տը չընդունեցան, շատն ալ տարակու-